

Марина Олійник
(Київ)

ЗБІРКА ВЗОРІВ ОЛЬГИ БАЧИНСЬКОЇ: ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ ОРНАМЕНТІВ

У 2024 році вперше вийшов друком етнографічний альбом «Бачинська О. А. Українські взори» (Київ, Видиво). До видання увійшла фондова колекція Стрийського краєзнавчого музею «Верховина», а саме – «Папка зі схемами українських регіональних взірців вишивок зібраних О. Бачинською». Матеріали були підготовлені до друку та опрацьовані у рамках співпраці музейників та ГО «Всесвітній день вишиванки», ГО «Вишивка в одязі видатних українців та Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Опрацювання представленого у книзі ілюстративного та текстового матеріалу дозволило виділити п'ять етнокультурних прочитань щодо українських взорів зі збірки Ольги Бачинської: етнографічно-географічного, релігійно-християнського, номінаційного (ономасіологічного), соціокультурного, патріотично-символічного.

Ключові слова: орнамент, вишивка, замальовки візерунків, назви візерунків, Ольга Бачинська, Стрийський краєзнавчий музей «Верховина».

In 2024, the ethnographic album «O. A. Bachynska Ukrainian Patterns» was published for the first time (Kyiv, Vydvo). The publication included the fund collection of the Stryi Museum of Local History «Verkhovyna», namely «Folder with diagrams of Ukrainian regional embroidery samples collected by O. Bachynska». The materials were prepared for printing and processed within the framework of the cooperation of museum staff and the NGO «World Vyshyvanka Day№, the NGO «Embroidery in the clothes of prominent Ukrainians» and the Rylskyi Institute of Art History, Folklore and Ethnology National Academy of Sciences of Ukraine. The analysis of the illustrative and textual material presented in the book made it possible to distinguish five ethnocultural interpretations of Ukrainian patterns from the collection of Olga Bachynska: ethnographic-geographic, religious-Christian, nominative (onomasiological), socio-cultural, patriotic-symbolic.

Keywords: ornament, embroidery, sketches of patterns, names of patterns, Olga Bachynska, Stryi Museum of Local Lore «Verkhovyna».

У травні 2024 року побачило світ перше видання замальовок орнаментів з фондів Стрийського краєзнавчого музею «Верховина» та його філії Меморіального музею Ольги Бачинської. Етнографічний альбом підготовлений до друку в рамках співпраці Громадського об'єднання «Всесвітній день вишиванки» на чолі з Лесею Воронюк та «Вишивка в одязі видатних українців» під керівництвом Тетяни Зез, від академічної науки до опрацювання матеріалу та проведення дослідження долучилась наукова співробітниця Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського

НАН України Олійник Марина. Робота проходила у тісній співпраці з директором Стрийського краєзнавчого музеї «Верховина» Миколою Закусовим та науковою працівницею Меморіального музею Ольги Бачинської Романою Савчин.

Ольга Антонівна Бачинська з роду Тишинська (1875–1951) – успішна діячка кооперативного руху, вона займала відповідальні посади у «Маслосоюзі», була відомою громадською активісткою в Стрию. Усе своє життя вона робила замальовки орнаментів, більшість з яких переносила до свого альбому-папки з вишитих речей, які переважно були у вжитку мешканців Галичини та Буковини. Тривалий час ця унікальна збірка ескізів зберігалась у стриянки Люби Сулик, яка ще дівчиною жила у Ольги Бачинської. У 2016 році Олександра Вайда, донька Люби Сулик, передала меморіальну папку з орнаментами до Стрийського краєзнавчого музею «Верховина». Саме вона й увійшла до першого альбому зі схемами wzorів Ольги Бачинської (Бачинська, 2024, с. 35).

Текстова частина книжки складається зі статей Лесі Воронюк, Марини Олійник, Романи Савчин, Тетяни Зез, розшифровок нотаток Ольги Бачинської, приміток, географічного покажчика та післяслова редакторки Таїси Ковбасюк та дизайнерки Ольги Смічик. Нова книжка як і альбом «Нетлінні» написана двома мовами – українською і англійською, що дуже важливо для промоції українського контенту серед зарубіжної аудиторії.

Візуальна частина альбому складається з замальовок орнаментів Ольги Бачинської, а це більше двохсот сторінок яскравих і часом стриманих ахроматичних візерунків. Представлені інформація щодо української орнаментики потребує наукового вивчення.

Дана розвідка присвячена дослідженню етнокультурного виміру зібраних Ольгою Бачинською орнаментів та опублікованих у збірці.

Об'єкт дослідження – замальовки орнаментів та нотатки до них Ольги Бачинської.

Предмет дослідження – етнокультурний контекст, який міститься в візуальній та вербальній частині опублікованих рукописів Ольги Бачинської.

Мета дослідження – охарактеризувати основні етнокультурні прочитання як певні інформаційні блоки.

Перший блок складає етнографічно-географічний контент, йдеться про конкретні художньо-технологічні особливості wzorів, які були притаманні для оздоблення речей певної місцевості. Так, Ольга Антонівна Бачинська подала «географічні паспорти» для wzorів, які побутували в 34 населених пункти на Львівщині, стільки ж на Івано-Франківщині, 6 на Тернопільщині, 1 на Хмельниччині, 2 на Чернівеччині, 1 на Черкащині, 2 на Полтавщині, а також 5 населених пунктів Республіки Польщі в яких мешкали українці. Унікальною є інформація про те, якими були вишивальні візерунки колишнього

лемківського селища Хревт та колишнього бойківського села Поляна чи зниклого українського села Творильне Республіки Польща (Бачинська, 2024, с. 68).

До другого блоку віднесено релігійно-християнську тематику взорів, які могли бути оздобою для церковно-обрядових речей. Це зображення хреста як самостійного мотиву, що є центром композиції, так і аббревіатура «ІХС» (Бачинська, 2024, с. 188, 208-209, 159). Такі вишивальні мотиви широко використовуються в обрядових предметах – «церковних обрусах», «обрусів на тетрапот», «доріжок на столик під Євангеліє» (*Нова хата*, 1938, ч. 1. с. 16-17).

Третю групу етнокультурних контекстів пов'язана з ономасіологією, оскільки стосується домінування – найменування взорів. Ця частина польових матеріалів Ольги Антонівни має дуже велике значення, оскільки дозволяє простежити символічний вимір побутування візерунків. До наукового обігу уведено такі назви: «на огірочки», «на очка», «назвіздки», «на бобики», «на кокошки», «звіздки», «гербський листок», «квітчастий», «дубовий лист», «кліниковий», «кучеряві», «чорнобриві», «штернові», «хрестикові», «з очками морщинка», «яблочкові», «помальовані», «стежечками», «клинчиками», «кругла», «гусячі лаби», «ягідкові», «колодками», «соснова», «скосовата», «очкаті дуди», «скіпка коробка», «грушечкові», «листочкові», «дропатенький», «соснами», «купчаківі», «кучераві», «смаркаті», «кругленькі», «сливчасті», «безконечний», «Великдень», «гапличковий», «Паска», «листочки», «хвостата», «рожева», «кривуль», «кругленькі», «ріски», «мережка скісна горожена», «плечка різані», «павучки», «вазанковий», «кнігиньковий», «клинцеві писанкові», «потята», «пушкаті», «дубовий листочок», «клітинковий», «крапковий», «квітчастий», «козликові гумілочки», «жуківська мережка», «шуги», «цвіточковий», «скісні кодошки», «скісні грабельки», «скісні кучері», «скісні квіточки» тощо. Працюючи у безпосередньому контакті з Ольгою Бачинською, Ірина Гургулівна у своїй статті виділили три принципи утворення назв орнаментів: «Деякі назви є утворені від заповнення мотиву, що своїм виглядом нагадує якийсь предмет, або наводить представлення якоїсь форми: драбинкові, головчасті, звіздаті, решіткові, гребінчасті, косичкові петрушкові... Дуже багато маємо звіринних і ростинних назв на означення типово геометричних форм. Дуже часто ці назви не сходяться з рисунком: горошкові, рожеві, гарбузові, половина гусячих лабок, жаба... Деякі назви говорять про походження взору, пр. волоські вазоночки, гуцулка, сосмиринський, грушевий (мала його дівчина з Грушева), “жидівська перемітка” (взір характерний тим, що немає хреста в орнаменті й відсіля його назва)» (Гургулівна, 1927, с. 6).

Вивчення походження назв орнаментів ще чекає на своїх дослідників та потребує комплексного підходу. Для нас важливо відзначити, що частина зафіксованих Ольгою Бачинською назв взорів

збігається з польовими матеріалами Ірини Свйонтек, до прикладу – «пасковий», «звіздатий» (Свйонтек, 2013, с. 99-202, 180-181); «сливовий», «дубовий лист», «сосновий», «кнігіньковий» (Свйонтек, 2015, с. 46-57, 68-75, 86-89, 98); «штерновий» (Свйонтек, 2016, с. 18-27) тощо.

Четвертий блок етнокультурного контексту опублікованих візерунків презентує соціокультурний вимір трансформацій вишивок, а саме вплив на орнаментику масової культури, яка виникла у наслідок індустріально-промислового способу виробництва. Йдеться про появу нових мотивів «брокерівської орнаментики» як натуралістичного способу зображення предметів та геометричних узорів. У збірці знаходимо натуралістичні мотиви, що зображають собаку, велосипедиста, гілку шипшини, комах тощо (Бачинська, 2024, с. 79, 143, 191).

П'ятий блок етнокультурних сенсів стосується патріотично-символічного виміру орнаментики. Так одна з композицій включає в собі зображення стилізованого тризуба (Бачинська, 2024, с. 126-127). На двох аркушах з папки Ольги Бачинської розташовано 10 бордюрів, які мають певну стилістичну подібність через стрункість композиції (Бачинська, 2024, с. 192-195). Жодних приміток біля цих ескізів немає. Було дуже неочікувано розгледіти в них орнаменти з листівок «Жертуйте на пам'ятник Т. Шевченкові у Києві!» київського видавництва «Час», які є авторською розробкою українського художника Михайла Дяченка (Олійник, 2024).

Отже, з виходом у світ першого видання збірки замальовок орнаментів Ольги Бачинською до наукового обігу було уведено значний фактологічний матеріал. Аналіз візуальної та вербальної складових опублікованих польових матеріалів українських орнаментів дозволив виділити п'ять блоків етнокультурних контекстів: етнографічно-географічного, релігійно-християнського, номінаційного (ономасіологічного), соціокультурного, патріотично-символічного.

Джерела та література

1. Бачинська О. А. Українські взори: альбом, 1-ше вид. / упоряд.: Л. О. Воронюк, М. В. Олійник, Т. Л. Зез. Київ: Видиво, 2024. 272 с.
2. Вишивки у церкві. Нова хата. 1938. Ч. 1. С. 16–17.
3. Гургулівна І. Народні вишивки. Нова хата. 1927. Ч. 7–8. С. 2–6.
4. Свйонтек І. Покутські вишивки Прикарпаття. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту. Львів: Априорі, 2013. 260 с.
5. Свйонтек І. Гуцульські вишивки Карпат: Мистецтво геометричного орнаменту і колориту. Львів: Априорі, 2015. 264 с.
6. Свйонтек І. Гуцульські вишивки Карпат: Мистецтво геометричного орнаменту і колориту. Львів: Априорі, 2016. 264 с.
7. Олійник М. Ольга Бачинська: колекціонерка вишиваних орнаментів. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/olga-bachinska-kolektsionerka-vishivanikh-ornamentiv/> (дата звернення 22.05.2024).